НОВАЯ ЭРА НАУКИ И ЗНАНИЙ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
global-science-review.com
editor@global-science-review.com

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA TA’LIM SIFATINI BAHOLASH VA TAKOMILLASHTIRISHNING XALQARO TAJRIBASI: MUAMMOLAR, MEZONLAR VA ISTIQBOLLI YECHIMLAR

Muallif: Sobirova Durdona Abdusamadovna Farg‘ona viloyati pedagogik mahorat markazi “Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta’lim metodikalari” kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifatini baholash va takomillashtirishning nazariy-metodologik asoslari, xalqaro tajribaning ustuvor yo‘nalishlari hamda milliy ta’lim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlari tahlil qilingan. Ta’lim sifatini belgilovchi asosiy mezonlar sifatida ta’lim-tarbiya jarayonining mazmuni, pedagog va bola o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar, ta’lim muhiti, pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligi, bolalar rivojlanishining monitoringi, ota-onalar bilan hamkorlik hamda ta’lim xizmatlaridan teng foydalanish imkoniyatlari yoritilgan. OECD va UNICEF tashkilotlarining maktabgacha ta’lim sifatini ta’minlashga doir yondashuvlari asosida baholashning kompleks, uzluksiz va rivojlantiruvchi modelini shakllantirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, ta’lim sifatini baholashda uchraydigan muammolar aniqlashtirilib, o‘zini o‘zi baholash, pedagogik kuzatuv, natijalarni tahlil qilish, raqamli monitoring va pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini o‘zaro uyg‘unlashtirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan. Maqola yakunida xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish orqali maktabgacha ta’lim sifatini oshirishning istiqbolli yo‘nalishlari asoslangan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, ta’lim sifati, sifat monitoringi, xalqaro tajriba, baholash mezonlari, pedagogik diagnostika, bolalar rivojlanishi, kasbiy kompetentlik, o‘zini o‘zi baholash, raqamli monitoring.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida ta’lim tizimining barcha bosqichlarida sifatni ta’minlash, ta’lim oluvchilarning individual imkoniyatlarini rivojlantirish va ta’lim xizmatlarining samaradorligini oshirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda maktabgacha ta’lim alohida o‘rin tutadi, chunki aynan ilk bolalik davrida bolaning jismoniy, intellektual, nutqiy, ijtimoiy-emotsional rivojlanishi uchun muhim poydevor yaratiladi. Shu sababli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifatini baholash faqat mavjud holatni aniqlash vositasi bo‘lib qolmasdan, ta’lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladigan tizimli mexanizm sifatida qaralishi lozim.

Maktabgacha ta’lim sifatini ta’minlash masalasi xalqaro miqyosda ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan ishlab chiqilgan *Starting Strong* tadqiqotlari turkumida maktabgacha ta’lim sifati, pedagogik jarayonlar, monitoring va baholash mexanizmlari, shuningdek, pedagoglarning kasbiy rivojlanishi muhim omillar sifatida o‘rganilgan [1; 2]. UNICEF tomonidan ishlab chiqilgan universal sifatli maktabgacha ta’limni qo‘llab-quvvatlash konsepsiyasida esa ta’limdan foydalanish imkoniyatlari, xizmatlar sifati, boshqaruv, kadrlar salohiyati va tizimning barqarorligi o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlar sifatida talqin etiladi [3].

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim sifatini baholashda faqat moddiy-texnik sharoitlar yoki rasmiy hujjatlarning mavjudligini tekshirish bilan cheklanib qolish yetarli emas. Ta’lim jarayonida bola qanday ishtirok etayotgani, pedagogning bolalar bilan qanday muloqot qilayotgani, o‘yin va izlanish faoliyati qay darajada tashkil etilayotgani, har bir bolaning individual ehtiyojlari qanchalik hisobga olinayotgani ham muhim mezonlar hisoblanadi.

O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirish jarayonida ham ta’lim sifatini aniqlash, natijalarni tahlil qilish va aniqlangan muammolarni bartaraf etishga qaratilgan mexanizmlarni rivojlantirish zarur. Bunda xalqaro tajribani

to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish emas, balki uni milliy qadriyatlar, davlat ta’lim talablari, mavjud resurslar va bolalarning rivojlanish xususiyatlariga muvofiq moslashtirish muhimdir.

Tadqiqotning maqsadi — maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifatini baholashning xalqaro yondashuvlarini tahlil qilish, mavjud muammolarni tizimlashtirish hamda ta’lim sifatini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

maktabgacha ta’lim sifatini baholashning nazariy asoslarini yoritish;

xalqaro tashkilotlar tomonidan ilgari surilgan sifat monitoringi yondashuvlarini tahlil qilish;

ta’lim sifatini belgilovchi asosiy mezonlarni tizimlashtirish;

sifatni baholash jarayonida uchraydigan muammolarni aniqlash;

milliy sharoitda qo‘llash mumkin bo‘lgan istiqbolli yechim va tavsiyalarni ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi: Maqolani tayyorlashda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, umumlashtirish va konseptual modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini OECDning maktabgacha ta’lim sifatini monitoring qilish va pedagogik jarayonlarni rivojlantirishga doir materiallari, UNICEFning sifatli maktabgacha ta’lim tizimini shakllantirish konsepsiyasi hamda ta’lim sifatini baholashga oid ilmiy yondashuvlar tashkil etdi.

Mazkur maqola nazariy-tahliliy xususiyatga ega bo‘lib, unda muallif tomonidan eksperimental tadqiqot yoki statistik so‘rov o‘tkazilgani haqida da’vo qilinmaydi. Taklif etilayotgan mezonlar va amaliy tavsiyalar xalqaro manbalarni tahlil qilish hamda ularni maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatiga moslashtirish asosida shakllantirilgan.

Asosiy qism

1. Maktabgacha ta’lim sifatini baholashning nazariy asoslari

Maktabgacha ta’lim sifati ko‘p qirrali pedagogik tushuncha bo‘lib, u ta’lim tashkilotining resurslari, ta’lim-tarbiya jarayonining tashkil etilishi, bolalarning rivojlanish dinamikasi va oilalar bilan hamkorlik samaradorligini qamrab oladi. Shu nuqtayi nazardan, ta’lim sifatini faqat yakuniy natijalar orqali baholash bir tomonlama yondashuv hisoblanadi. Sifatni to‘laqonli aniqlash uchun ta’lim jarayonining mazmuni va shart-sharoitlarini ham tahlil qilish talab etiladi.

Ilmiy yondashuvda maktabgacha ta’lim sifatini uchta o‘zaro bog‘liq yo‘nalish asosida ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq.

Birinchisi — **strukturaviy sifat**. U ta’lim tashkilotining moddiy-texnik bazasi, sanitariya-gigiyena sharoitlari, xavfsizligi, pedagoglar bilan ta’minlanganligi, guruhlardagi bolalar soni, o‘quv-didaktik materiallar va rivojlantiruvchi muhitning mavjudligini ifodalaydi.

Ikkinchisi — **jarayon sifati**. Bu pedagog va bola, bolalar o‘rtasidagi munosabatlar, pedagogik muloqot, o‘yin faoliyatining tashkil etilishi, bolalarning mustaqil izlanishi, ijodkorligi, hissiy farovonligi va ta’lim jarayonida faol ishtirokini qamrab oladi. OECD yondashuvlarida jarayon sifati bolalarning kundalik tajribasi, o‘rganishi va farovonligiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omil sifatida talqin etiladi [2].

Uchinchisi — **natijaviy sifat**. U bolalarning yoshiga mos rivojlanish ko‘rsatkichlari, nutqiy faolligi, bilish jarayonlari, ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalari, jismoniy rivojlanishi, ijodiy faoliyati va maktab ta’limiga tayyorgarligida kuzatiladigan ijobiy o‘zgarishlar bilan bog‘liq.

Mazkur uch yo‘nalish bir-birini to‘ldiradi. Masalan, zamonaviy jihozlar va yetarli o‘quv materiallarining mavjudligi strukturaviy sifatni ifodalasa-da, ulardan pedagogik jihatdan samarali foydalanilmasa, jarayon sifati kutilgan darajada bo‘lmasligi mumkin. Xuddi shuningdek, bolalardan yuqori natijalar talab qilish,

lekin ularning individual rivojlanish sur'ati va ehtiyojlarini hisobga olmaslik ta'lim sifatini to‘g‘ri baholash imkonini cheklaydi.

Shu bois sifatni baholash jarayonida resurslar, pedagogik faoliyat va bolalar rivojlanishi o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash asosiy metodologik talab hisoblanadi.

2. Maktabgacha ta'lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tajriba

Xalqaro tajriba maktabgacha ta'lim sifatini baholashda yagona universal mezonlar bilan cheklanib qolmasdan, milliy ta'lim siyosati, bolalarning ehtiyojlari va pedagogik amaliyot xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

OECDning *Starting Strong IV* hisobotida maktabgacha ta'lim sifatini monitoring qilish tizimlarini rivojlantirish, baholash natijalaridan amaliy faoliyatni takomillashtirishda foydalanish va pedagoglarni ushbu jarayonga jalb etish masalalari tahlil qilingan [1]. Hisobotda monitoringning samaradorligi faqat nazoratning mavjudligiga emas, balki uning maqsadlari aniqligi, natijalar bo‘yicha qayta aloqa va sifatni yaxshilash imkoniyatlariga ham bog‘liqligi ko‘rsatiladi.

OECDning *Starting Strong VI* tadqiqotida esa ta'lim dasturlari, pedagogik yondashuvlar, kadrlar salohiyati va bolalarning kundalik o‘zaro munosabatlari sifatni shakllantiruvchi muhim omillar sifatida ko‘rib chiqiladi [2]. Mazkur yondashuvdan kelib chiqib, ta'lim sifatini baholashda pedagogning bolaga tayyor ma'lumotni yetkazishigina emas, balki uning mustaqil fikrlashi, savol berishi, tajriba o‘tkazishi va tengdoshlari bilan hamkorlik qilishini qo‘llab-quvvatlashi ham o‘rganilishi lozim.

OECDning TALIS Starting Strong tadqiqotlari maktabgacha ta'lim sohasi xodimlarining kasbiy tayyorgarligi, malaka oshirishi, mehnat sharoitlari, pedagogik amaliyoti va tashkilot rahbarligining xususiyatlarini o‘rganishga qaratilgan. Ushbu tadqiqotlarning konseptual asoslarida pedagoglarning kasbiy rivojlanishi, bolalar bilan o‘zaro munosabatlar va ta'lim tashkilotidagi ish muhiti o‘zaro bog‘liq omillar sifatida qaraladi [4].

UNICEFning *Build to Last* konsepsiyasi sifatli maktabgacha ta'limni rivojlantirishda qamrov, xizmatlar sifati, boshqaruv va tizimning barqarorligi kabi tarkibiy yo‘nalishlarni uyg‘unlashtirishga e'tibor qaratadi [3]. Bu yondashuvdan kelib chiqadigan muhim xulosa shuki, ta'lim sifatini oshirish faqat alohida pedagog yoki tashkilot zimmasidagi vazifa emas. U davlat siyosati, moliyalashtirish, kadrlar tayyorlash, metodik ta'minot, oilalar bilan hamkorlik va sifat monitoringini o‘z ichiga oladigan yaxlit tizimni talab qiladi.

Xalqaro tajribadan kelib chiqib, quyidagi tamoyillarni ajratish mumkin:

Komplekslik tamoyili — sifatni resurslar, pedagogik jarayon va bolalar rivojlanishi birligida baholash.

Uzluksizlik tamoyili — monitoringni faqat muayyan tekshiruv davri bilan cheklamasdan, muntazam tahlil va takomillashtirish jarayoni sifatida tashkil etish.

Rivojlantiruvchi yondashuv — baholash natijalaridan jazolash uchun emas, aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish va kasbiy rivojlanishni rejalashtirish uchun foydalanish.

Bolaning manfaatlariga yo‘naltirilganlik — har bir bolaning individual xususiyatlari, rivojlanish sur'ati va ehtiyojlarini hisobga olish.

Hamkorlik tamoyili — pedagoglar, rahbarlar, ota-onalar va tegishli mutaxassislarning sifatni ta'minlashdagi ishtirokini kuchaytirish.

Dalillarga asoslangan qarorlar — boshqaruv qarorlarini kuzatuvlar, hujjatlashtirilgan natijalar va ishonchli ma'lumotlar asosida qabul qilish.

Mazkur tamoyillarni milliy sharoitda qo‘llashda xalqaro tajribaning tashkiliy shakllarini emas, avvalo, ularning mazmuniy asoslarini o‘zlashtirish muhimdir.

3. Maktabgacha ta'lim sifatini baholashning asosiy mezonlari

Ta'lim sifatini samarali baholash uchun mezonlar aniq, tushunarli, kuzatish mumkin bo‘lgan va amaliy qarorlar qabul qilishga yordam beradigan shaklda ishlab chiqilishi zarur. Bunda mezonlar bolalarning yosh xususiyatlariga, ta'lim dasturiga va tashkilotning faoliyat sharoitlariga mos bo‘lishi lozim.

Birinchi mezon — ta’lim-tarbiya jarayonining mazmuni va tashkil etilishi. Ushbu yo‘nalishda mashg‘ulotlarning yoshga mosligi, o‘yin orqali o‘rganish, mustaqil faoliyatni qo‘llab-quvvatlash, ta’lim yo‘nalishlari o‘rtasidagi integratsiya va bolalarning qiziqishlarini hisobga olish darajasi o‘rganiladi.

Ikkinchi mezon — pedagoglarning kasbiy kompetentligi. Pedagogning zamonaviy metodlardan foydalanishi, bolalar bilan samarali muloqot qilishi, rivojlanish xususiyatlarini bilishi, individual yondashuvni qo‘llashi, pedagogik kuzatuv olib borishi va o‘z faoliyatini tahlil qila olishi muhim ko‘rsatkichlardir.

Uchinchi mezon — rivojlantiruvchi va xavfsiz ta’lim muhiti. Guruh xonalarining xavfsizligi, o‘yin va o‘quv materiallarining yoshga mosligi, bolalarning erkin harakatlanishi, ijodiy faoliyat uchun imkoniyatlar va alohida ta’lim ehtiyojiga ega bolalar uchun qulay sharoitlar ushbu mezon tarkibiga kiradi.

To‘rtinchi mezon — bolalar rivojlanishining monitoringi. Bolalarning nutqiy, bilish, jismoniy, ijodiy va ijtimoiy-emotsional rivojlanishi muntazam pedagogik kuzatuv asosida tahlil qilinishi kerak. Bunda bir martalik topshiriq yoki test natijasiga tayanish o‘rniga bolaning vaqt davomida namoyon etgan ko‘nikmalari, mustaqil faoliyati va individual o‘sish dinamikasi hisobga olinadi.

Beshinchi mezon — inklyuzivlik va teng imkoniyatlar. Ta’lim jarayonida barcha bolalarning ishtirok etishi, individual ehtiyojlarning hisobga olinishi, kamsitish holatlarining oldini olish va zarur pedagogik yordamning ko‘rsatilishi sifatning muhim ko‘rsatkichidir.

Oltinchi mezon — ota-onalar bilan hamkorlik. Oilalar bilan muntazam muloqot, bolalarning rivojlanishi haqida asosli ma’lumot berish, ota-onalarning takliflarini o‘rganish va uy hamda tashkilotdagi tarbiyaviy yondashuvlar izchilligini ta’minlash ta’lim samaradorligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Yettinchi mezon — boshqaruv va ichki sifat nazorati. Tashkilotda ichki monitoringning yo‘lga qo‘yilishi, pedagogik kengashlar faoliyati, kasbiy rivojlanish

rejalari, aniqlangan muammolar yuzasidan chora-tadbirlar ishlab chiqilishi va ularning natijadorligini qayta baholash muhim ahamiyatga ega.

Mazkur mezonlarni amaliyotga tatbiq etishda ularning har biri bo‘yicha aniq indikatorlar ishlab chiqilishi zarur. Masalan, “pedagog bolalarni qo‘llab-quvvatlaydi” kabi umumiy ifoda o‘rniga “pedagog bolalarning savollariga javob beradi, mustaqil fikrlashga undovchi savollar beradi va bolaga vazifani mustaqil bajarish uchun vaqt ajratadi” kabi kuzatish mumkin bo‘lgan indikatorlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Xulosa va tavsiyalar

O‘tkazilgan nazariy-tahliliy o‘rganish natijasida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim sifatini baholash ko‘p qirrali va uzluksiz jarayon ekanligi aniqlandi. Ta’lim sifati faqat moddiy-texnik sharoitlar yoki rasmiy ko‘rsatkichlar bilan belgilanmaydi. U pedagogik jarayonning mazmuni, pedagog va bola o‘rtasidagi munosabatlar, bolalarning individual rivojlanishi, inklyuziv muhit, ota-onalar bilan hamkorlik hamda boshqaruv samaradorligi bilan chambarchas bog‘liq.

OECD va UNICEF materiallari tahlili sifatni baholashda kompleks yondashuv, muntazam monitoring, dalillarga asoslangan qarorlar va natijalarni amaliy takomillashtirish bilan bog‘lash muhimligini ko‘rsatadi. Ushbu tajribani O‘zbekiston sharoitida qo‘llashda milliy ta’lim talablari, bolalarning yosh xususiyatlari va mavjud resurslarni hisobga olish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematika tasavvurlarni rivojlantirishning innovatsion metodlari metodik ko‘rsatma D.A. Sobirova Farg‘ona 2026
2. Методика организации технологии социально эмоционального обучения и развития (Sel) в системе дошкольного образования metodik ko‘rsatma D.A. Sobirova Farg‘ona 2026
3. Piaget, J., Inhelder, B. The Psychology of the Child. New York: Basic Books, 1969.